

Людмила **Бович-Углер**

старший викладач
кафедри дизайну
КІПДМ ЛНАМ

Народний традиційний стрій як об'єкт дослідження та джерело творчості в дизайні

Анотація. У статті розглянуто функціональність традиційного українського народного вбрання в контексті національної культури. Проаналізовано характерні особливості окремих стилів української моди, де найбільш поглиблено використовуються елементи народного строю не тільки з метою їх дослідження, а як джерело творчості в сучасному моделюванні. Розглянуто костюм як вид комунікації та систему інформативності, що відображає культуру української нації в цілому у відповідності до епохи його існування.

Ключові слова. Український традиційний народний стрій, народне мистецтво, фольклорний стиль, етностиль, костюм, автентичний костюм, сучасне моделювання, дизайн, художники-модельєри, українська мода.

Джерелознавча база дослідження традиційного народного строю дає змогу аналізувати костюм як систему чинників, що є певною рушійною силою у вивченні культурно-історичної спадщини, матеріальних і духовних традицій нашого народу. “Народне мистецтво, незважаючи на сторонній вплив, завжди має свій стиль, своє коріння, що сягає найглибших верств етнічних особливостей народу. Під чужинським пануванням наш народ зберіг національний одяг — як символ, що його він проніс через усі віковічні страждання і утиски, які довелося зазнати від окупантів. Національний одяг, мова, віра та звичаї — усе це надійний захист від національного занепаду”, — зазначає О. Воропай [1, 408]. Отже, український традиційний стрій у структурі національного мистецтва є окремою складовою культурної спадщини народу. Актуальність вивчення здобутків народного мистецтва як невичерпного інформативного джерела є важливим аспектом у формуванні національної свідомості сучасної молоді. У такому контексті нагальним є питання дослідження та

аналізу традиційного строю з метою збереження етномотивів та відтворення їх в українській моді в новому звучанні.

Тема національного одягу виступає певним об'єктом дослідження багатьох науковців, дослідників та митців, оскільки саме в етнічному костюмі можна простежити особливості духовної культури народу, що найбільш характерно відображається в його багатофункціональності. Вплив кліматичних умов та географічного положення України надіяли вбрання захисною функцією, що зумовило появу різних його видів, форм із використанням різноманітних матеріалів: хутра, шкіри, сукна, домотканих тканин із льону, коноплі та овечої вовни. Такі дані знаходимо в літературних пам'ятках XI ст. Відома оберегова функція, що в уяві людей була пов'язана із захистом у боротьбі з незрозумілими силами природи, переходячи з покоління в покоління, набула традиційно-побутових рис, утрачаючи своє первинне значення. Згадаємо про українські головні убори, що були не менш важливою складовою частиною українського строю. Згідно з деякими віруваннями, ходити з непокритою головою під відкритим небом — гріх для чесного чоловіка. Великого обрядового значення набувала хустка, архаїчний і національний характер якої актуальний і сьогодні:

“Ой, маю я одну хустку, та їй нема року,

А то буде миленькому на осінь до боку..” [1, 431].

Особливі магічні властивості надавалися також українській народній сорочці. Вона виступала обов'язковим елементом убрання в багатьох обрядах, а за її різноманітністю локальних варіантів крою, орнаментикою і колористикою вишивки можна було визначити регіональність, обрядність та соціальний статус: “У наших хазяйок та по сто сорочок, а у мене одна та й та біла щодня” — з народної мудрості. Магічними силами надіявся кожух, що займав вагоме місце в народному строї, символізуючи родючість, багатство та щастя. Важливу оберегову роль в українському одязі відігравали прикраси (намисто, дукачі, згарди), пояси та інші доповнення. Естетична функція костюма віддзеркалювала певний спосіб усвідомлення життя, навколишньої природи, духовної та культурної спадщини. Із виникненням родових общин виникає етнічна функція одягу, яка, у свою чергу, формує специфічні регіональні та локальні ознаки костюма: відмінність у конструкції, декоруванні, орнаментально-декоративній організації, наявності аксесуар тощо. Статевовікова функція вбрання пов'язана не тільки

з фізіологією людського організму, а й характером діяльності та становищем у суспільстві [2, 14-18].

Аналізуючи вищесказане, слід зазначити, що український традиційний стрій характеризується не лише конструктивністю форм та декоративно-орнаментальним, колористичним рішенням, а й відображає багатогранність ідеологічного та символічного значення. Отже, етнічний костюм не можна розглядати окремо від народного побуту, так як він існував у тісному зв'язку з національними традиціями, звичаями, обрядами, фольклором і навіть оспівувався в піснях та повір'ях. Для підтвердження звертаємося до пісенності й народних приповідок:

“Дощик іде, роса паде на білу березу,
А я свому миленькому сорочку мережу.
Ой Іване, Іваночку, чи маєш сорочку
Ой, маю я вишивану, висить на клиночку.”
“Вбрався у жупан та й думає, що пан.”
“На світі вбогого стільки лат, як на селі хат.”
“Кожух та свита та й душа сита” [3, 476].

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що традиційний український стрій відображає не тільки утилітарно-вжиткове значення, він є найдорожчим у скарбниці духовної культури як народу в цілому, так і окремої особи. Ця думка простежується і в книзі про народний одяг “Український стрій”, де зазначається: “З-поміж усіх стародавніх досягнень народного генія і витворів роботящих людських рук дивом-дивним залишається донині український народний стрій.. Колись зроблена кимось для себе ужиткова річ раптом стає історичною пам'яткою і витвором високого мистецтва, лучить недосягну минувшину з нинішнім днем, час і простір перетворює на єдиний духовний вимір, спомин про пращура наповнює відчуттям близькості” [4, 6]. У цій праці, поряд із дослідженням регіональних ознак українського вбрання, розглядається нагальна проблема щодо використання національного одягу як об'єкта творчості в сучасному мистецтві.

Слід зауважити, що найважливіша функція костюма — знакова, так як костюм є видом комунікації, тобто відображає соціальний статус, політичні вподобання, релігійність, естетичний смак, культуру тощо. Синтез таких чинників відображає характерні особливості нації в цілому, тому вважаємо, що в сучасному моделюванні доцільним є існування фольклорного стилю як

найбільш актуального в процесі збереження національних ознак народного строю, адже жоден його елемент не був випадковим, а носив глибокий інформативний зміст кожної людини зокрема.

Актуальною проблемою сьогодення є ґрунтовне дослідження та ви-вчення рис етнічного костюма у відповідності до його регіональних особливостей у найбільш оригінальному звучанні. До наших днів збереглося чимало творів мистецтва, зокрема елементів національного строю, що експонуються в різноманітних етнографічних музеях на території України та за її межами, а також у приватних колекціях і збірках відомих митців, мистецтвознавців та шанувальників народного мистецтва. Стаття спрямована на висвітлення теми народного традиційного вбрання не тільки в межах його дослідження а як спроба використання етномотивів у сучасному костюмі. Тому слід проаналізувати окремі аспекти сучасного моделювання, де гостро постає це питання. Отже, важливою є система класифікації одягу в межах його використання, а саме: повсякденні, святкові, сценічні (фольклорні), обрядові, виставкові згідно із характеристикою. Можна виділити два етапи проектування костюмів: етнографічний та асоціативний, що вважається більш творчим. До такого типу належить одяг виставкового характеру, що визначається як художній твір мистецтва з вираженням складних форм крою, оригінальності оздоби тощо. Творчий костюм виконується переважно в одному екземплярі, призначений для показу і може експонуватися в музеях [4, 306]. Максимальний вияв фольклорності та елементів національного вбрання спостерігається в сучасному баченні костюма. Ґрунтовним дослідженням та висвітленням даної тематики займалася Олена Цимбалюк у своїй науковій праці “Проблеми автентики українського сценічного костюма.” Авторка зазначає: “Одяг, як і інші види народного мистецтва, зазнав руйнівних впливів внаслідок бурхливого розвитку промисловості та впливів масової культури. Зазвичай в Україні народний костюм використовується як святково-обрядовий, а також як сценічний у народній та художній самодіяльності. Доцільним є розмежування фольклорного сценічного костюма на ступені, відповідно до міри автентичності” [8, 27-32]. Зазначаються три ступені існування фольклорного одягу згідно з поетапною трансформацією елементів народного автентичного костюма кінця XIX — початку XX ст. Цей процес зумовлений поєднанням старовинних компонентів

вбрання із сучасними формами. Художня імітація їхніх елементів та оздоблення у відповідності до вимог самого костюма, в сучасному дизайні, що обумовлюється наявністю прикладів одягових ансамблів, які використовуються на фестивалях. У цьому випадку дослідження проводилося на базі фольклорних фестивалів Буковини [8].

Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що автентичний фольклор є джерелом творчості фахівців різних галузей наук: педагогів, музикантів, мистецтвознавців, художників та інших митців. Обмін інформацією про комплексне вивчення фольклору в сучасних умовах виявилось рушійним заходом заохочення молоді до збереження національної культури [8, 27-32].

Створення нового сучасного костюма — це постійний пошук новаторських ідей формотворення, конструкції, колористично-декоративного рішення та інших його характерних елементів. Образне рішення костюма значною мірою визначається його стильовим напрямом. Для визначення стилістичних особливостей сучасного костюма з використанням національного строю як об'єкта творчості, слід зауважити про існування “етнічного стилю”, який ще називають “кантрі”, чи просто народним. У моді він набув поширення з початку ХХ століття внаслідок виявлення інтересу до народного традиційного одягу, розуміючи, що його потрібно вивчати та зберігати як національну спадщину народу. Етностиль формується на початку 1970-х рр., де в колекціях відомих дизайнерів одягу почала цінуватися поява “національного духу”. Сучасний костюм цього стилю виконаний у дусі національного одягу із запозиченням його основних рис: багат шаровості, засобів декоративного оформлення, колориту. Він також передбачає наявність різноманітних доповнень і аксесуарів, що притаманні народному строю [5, 41]. Цей стиль знайшов своє відображення в колекції японського дизайнера Кензо Такада, де були використані мотиви національного костюма країн Південно-Східної Азії. У творчості К. Лакруа простежуються етномотиви конкретно регіональних традицій [6, 38]. Етнічний стиль проявляється і в сучасному одязі. Стилізованим може бути весь ансамбль або окремі його частини, деколи моделі включають наявність оригінальних деталей традиційного костюма. Але в одязі періодично змінювалося відродження інтересів до національних коренів. Творчість Ів Сен-Лорана демонструє захоплення фольклорним і різноманітними

ретростилями в світовому дизайні 7, [408, 272]. Із вищесказаного випливає, що особливості етнічного костюма займають вагоме місце у світовій моді та викликають зацікавлення провідних європейських дизайнерів.

Згідно із порівняльним аналізом та вивченням наукових джерел можна стверджувати, що в нашій країні етностиль поки що не набув рівня масового виробництва. Фактично ми стали свідками того, як на наших очах відходить у минуле прадавній український стрій. Костюм є невід'ємною складовою традиційної національної культури, тому сучасні дизайнери піднімають проблему новітнього відтворення національних образів у костюмі, що відповідають одночасно й традиціям. Сьогодні становлення української моди відбувається поряд із відомими іменами дизайнерів: Оксани Караванської, Лілії Пустовіт, Роксолани Богуцької, Олени Ворожит і Тетяни Земської, Ірини Каравай, Лесі Теліженко та інших. Вони працюють у різних напрямках, академічно створюючи колекції із самовираженням окремих стилів, історичних епох, образності тощо, із поєднанням сучасних технологій, тенденцій моди та народної творчості.

Унаслідок аналізу сучасних тенденцій моди досить актуальним у дизайні одягу є принцип поєднання різних стилів, так званий еkleктизм, що характеризується багатогранністю. Це проявляється у використанні елементів традиційного строю, а саме в його образному звучанні, із обов'язковим збереженням цілісності, гармонізації та відчуттям міри. Для визначення особливостей еkleктики в моделюванні слід виокремити вінтаж як результат звернення до стародавнього одягу, а саме, до "бабусиної скрині." Цей стиль проявляється в процесі використання окремих частин вищезгаданого вбрання поряд із сучасними конструкціями крою в тому випадку, якщо зміст твору базується на народному мистецтві. При цьому використовуються не тільки елементи чи мотиви автентичного костюма, а й інші твори мистецтва, виконані з дерева, шкіри, металу тощо. Цей напрям простежується у творчості відомих українських дизайнерів, хоча деякі з них вважають вінтажну моду своєрідним плагіатом.

Розглянемо декілька праць видатних науковців, де актуальним є питання про тенденції сучасного моделювання на теренах національного традиційного мистецтва. Зокрема в статті "Ретроспектива Львівської школи моделювання костюма" З. О. Тканко

зазначено: “Особливості етнічного образу людини, її менталітету, зрештою родової традиції, що генетично закладені у її світогляді, не можуть ігноруватися, вони мусять залишатися у формуванні сучасного мистецтва, моделювання зокрема” [9, 224 - 230]. Серед публікацій, що стосуються проблем моделювання в Україні, стаття З. Тканко “Дизайнер одягу у контексті сучасної доби,” де авторка підкреслює: “Мода та дизайнерська освіта у контексті сучасної доби — проблема, до якої постійно звертаються дослідники культури, мистецтва моделювання, художньо-професійні практики у всьому світі. У кінці ХХ ст. людство, шокуючи новинами, повертається до природних витоків матеріалів, осмислюючи велике надбання історичної спадщини і, насамперед, народної. Національність у трактуванні молодого практика — не в копіюванні традиційного, а у виявленні його генетичних вартостей у сучасній площині” [10, 93]. Дослідження проблематики моделювання в Україні із зверненням до національної культурної спадщини є важливою актуальною тематикою сьогодення, висвітленням якої займаються відомі митці, художники, мистецтвознавці. Неоцінним творчим доробком у процесі формування професійного моделювання України в цілому можна вважати наукову працю З. Тканко та О. Коровицького “Моделювання костюма в Україні ХХ століття” [12]. Вивченням цієї тематики займається О. Федина: “Якісно новий рівень інтерпретації народного костюма як джерела творчості відкриває перспективи розвитку художньої практики моделювання одягу та його наукового вивчення. Створення сучасних моделей на національній основі вимагає високої професійної майстерності художника, глибоких теоретичних знань, асоціативного мислення, оригінального індивідуально-емоційного вираження художнього твору” [11, 245].

Розглядаючи основні аспекти творчої діяльності модельєра, слід зазначити про необхідність володіння багатою інформацією у відповідності до самого об’єкта творчості, тому найважливішим є ґрунтовне його вивчення та аналіз. Отже, важливим чинником у системі поетапного проектування одягу є складний процес дослідження автохтонних регіональних ознак національного вбрання, що виступає певним підґрунтям у створенні автентичного костюма в сукупності з образно-тектонічним абстрактним мисленням.

Тема народного традиційного строю ще не досить актуальна

в сучасному українському дизайні. Вона викликає особливе зацікавлення окремих дизайнерів, що спрямовують свою творчість на збереження етнокультури та її відродження, пам'ятаючи, що костюм — система символів та знаків, яка в будь-який час доносить до людей різні ступені інформативності. Розглянувши особливості багатофункціональності національного вбрання, вимоги щодо різноманітних стильових напрямів у контексті сучасного дизайну одягу, проаналізувавши основні аспекти використання етномотивів, можна зробити окремі висновки, що перед українськими дизайнерами постає складне завдання — відродити етнічний стиль не просто засобами запозичення етномотивів народного строю, а в переосмисленні національно-культурної цілісності у створенні нового, не забуваючи про інформативну функцію костюма. Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасний дизайн одягу має велику потребу у використанні традиційного національного костюма у сфері розвитку української моди.

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис.— Х.: Фоліо, 2004 — 450 с.
2. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. — К.: Либідь, 1996 — 354 с.
3. Панасенко Т. М. Українські прислів'я і приказки. — Х.: Фоліо, 2004 — 480 с.
4. Білан М. С., Стельмашук Г. Г. Український стрій. — Л.: Фенікс, 2000. — 328 с
5. Бердник Т. О., Неклюдова Т. П. Дизайн костюма. — Р., 2000 — 293 с.
6. Гусейнов Г. М., Єрмилова В. В Композиция костюма. — М.: Академия, 2003. — 453 с.
7. Современная энциклопедия. Мода и стиль / Под.ред. Володин В. А. — М.: Аванта +, 2002. — 527 с.
8. Цимбалюк О. Проблеми автентики українського сценічного костюма // Народознавчі зошити. — Львів: 1997. — №1. — С.27-32.
9. Тканко З. О., Коровицький О. О. Ретроспектива Львівської школи моделювання костюма // Вісник Львівської академії мистецтв. — Львів: ЛАМ 1999. — № 10. — С.224-230.
10. Тканко З. О. Дизайнер одягу в контексті сучасної доби // Вісник Львівської академії мистецтв. — Львів: ЛАМ, 2002. — № 13. — С.93-98.

11. Федина О. Український народний костюм і проблеми ансамблевості в сучасній практиці художнього моделювання одягу // Вісник Львівської академії мистецтв. — Львів: ЛАМ, 1999. — №10. — С.245-250.
12. Тканко З. О., Коровицький О. О. Моделювання костюма в Україні XX століття. — Львів: Брати Сиротинські і К°, 2000. — 93 с.

ANNOTATION

Liudmyla Bovych-Uhler. Traditional Folk Dress as the Study Object and Source of Creativity in Design. In this article, the author considers functionality of traditional Ukrainian folk dress within the context of national culture. She gives analysis of characteristic peculiarities of certain styles of Ukrainian fashion that uses elements of folk dress in more detail, in order to both study them and take as the source for creative work in modern design. The dress is seen as a kind of communication and information content system, which reflects culture of Ukrainian nation as a whole, according to the epoch of its existence.

Key words. Ukrainian traditional folk dress, folk art, folklore style, ethno style, costume, authentic ensemble, modern design, artists-designers, Ukrainian fashion.

АННОТАЦИЯ

Людмила Бович-Углер. Народный традиционный костюм как объект исследования и источник творчества в дизайне. В статье рассмотрена функциональность традиционного украинской народной одежды в контексте национальной культуры. Проанализированы характерные особенности отдельных стилей украинской моды, где наиболее углубленно используются элементы народного костюма не только с целью их исследования, а как источник творчества в современном моделировании. Рассматривается костюм как вид коммуникации и система информативности, которая отображает культуру украинской нации в целом в соответствии с эпохой его существования.

Ключевые слова. Украинский традиционный народный костюм, народное искусство, фольклорный стиль, этностиль, костюм, автентичный костюм, современное моделирование, дизайн, художники-модельеры, украинская мода.